

УДК 341.232.504

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.02.3.44>

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЕКОЛОГІЧНІ ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ

Ладиченко В.В.,

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри міжнародного права
та порівняльного правознавства
Національного університету біоресурсів
і природокористування України
ORCID: 0000-0002-7823-7572

Світличний О.П.,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного та господарського права
Національного університету біоресурсів
і природокористування України
ORCID: 0000-0003-0485-3804

Яринко Б.В.,

кандидат юридичних наук, науковий співробітник
Національного університету біоресурсів
і природокористування України
ORCID: 0000-0002-6448-9111

Ладиченко В.В., Світличний О.П., Яринко Б.В. Міжнародно-правові механізми притягнення до відповідальності за екологічні злочини у сфері охорони довкілля.

Стаття присвячена комплексному аналізу міжнародно-правових механізмів притягнення до відповідальності за екологічні злочини та проблемам правового визначення поняття «екоцид» у контексті сучасних глобальних екологічних викликів і збройних конфліктів. Досліджено теоретичні та практичні аспекти криміналізації найбільш тяжких посягань на навколишнє природне середовище, а також міжнародно-правові інструменти забезпечення відповідальності фізичних і юридичних осіб та держав за завдання значної шкоди довкіллю. Встановлено, що екологічні злочини, які включають незаконне забруднення атмосфери, водних ресурсів, ґрунтів, незаконну торгівлю флорою та фауною, руйнування екосистем та інші дії, що спричиняють серйозну шкоду навколишньому середовищу, мають транснаціональний характер і потребують комплексного підходу до їх попередження та кримінальної відповідальності на міжнародному рівні.

Проаналізовано сучасні підходи науковців до визначення «екоциду», включаючи історичні та сучасні концепції, ініціативу Stop Ecocide International, що розробила проєкт визначення «екоциду» як умисних дій або бездіяльності, здатних спричинити серйозну, масштабну або довготривалу шкоду довкіллю. Розглянуто правове походження поняття «екоцид» та його зв'язок із міжнародним кримінальним правом, у тому числі із Римським статуттом Міжнародного кримінального суду, де окремих склад злочину наразі не передбачено, проте окремі форми тяжкого заподіяння шкоди довкіллю можуть кваліфікуватися як воєнні злочини у випадку збройних конфліктів.

Для підвищення рівня відповідальності за екологічні злочини запропоновано включення до Римського Статуту МКС окремої статті «Екоцид», що передбачає кримінальну відповідальність за дії або бездіяльність, які призводять до широкомасштабного, серйозного або тривалого пошкодження природного середовища, включаючи масове знищення флори і фауни, забруднення повітря, водних ресурсів і ґрунтів та інші дії, що спричиняють екологічну катастрофу.

Ключові слова: екологічні злочини, екоцид, міжнародно-правова відповідальність, збройні конфлікти, міжнародне кримінальне право, охорона довкілля, принцип універсальної юрисдикції.

Ladychenko V.V., Svitlychnyy O.P., Yarynko B.V. International legal mechanisms for holding accountable environmental crimes in the field of environmental protection.

This article is devoted to a comprehensive analysis of international legal mechanisms for holding perpetrators accountable for environmental crimes and the challenges of legally defining the concept of "ecocide" in the context of contemporary global environmental challenges and armed conflicts.

The theoretical and practical aspects of criminalizing the most serious offenses against the natural environment are examined, as well as international legal instruments for ensuring the liability of individuals, legal entities, and states for causing significant harm to the environment. It has been established that environmental crimes, which include illegal pollution of the atmosphere, water resources, and soil, illegal trade in flora and fauna, the destruction of ecosystems, and other actions causing serious harm to the environment, are transnational in nature and require a comprehensive approach to their prevention and criminal liability at the international level.

The article analyzes contemporary scholarly approaches to defining "ecocide," including historical and modern concepts, as well as the Stop Ecocide International initiative, which developed a draft definition of "ecocide" as intentional acts or omissions capable of causing serious, large-scale, or long-term harm to the environment. This paper examines the legal origins of the concept of "ecocide" and its connection to international criminal law, including the Rome Statute of the International Criminal Court, which currently does not provide for a specific offense, although certain forms of severe environmental damage may be classified as war crimes in the context of armed conflicts.

To increase accountability for environmental crimes, it is proposed to include a separate article on "Ecocide" in the Rome Statute of the ICC, providing for criminal liability for acts or omissions that result in large-scale, serious, or long-term damage to the natural environment, including the mass destruction of flora and fauna, the pollution of air, water resources, and soil, and other acts causing an environmental catastrophe.

Key words: environmental crimes, ecocide, international legal responsibility, armed conflicts, international criminal law, environmental protection, principle of universal jurisdiction.

Постановка проблеми. У сучасних умовах погіршення глобальної екологічної ситуації та зростання кількості правопорушень проти навколишнього природного середовища питання ефективного правового захисту довкілля набуває особливої актуальності. Значна шкода природним ресурсам, екосистемі та екологічній безпеці держав зумовлює необхідність удосконалення міжнародно-правових механізмів притягнення до відповідальності за екологічні злочини.

Особливої гостроти ця проблема набула для України в умовах повномасштабної військової агресії російської федерації. Воєнні дії руйнування об'єктів інфраструктури, техногенні аварії та навмисне пошкодження природних ресурсів спричинили значні екологічні втрати, що мають довготривалий та масштабний характер. У зв'язку з цим актуалізується питання дослідження міжнародно-правових механізмів захисту довкілля, а також можливостей притягнення винних осіб до відповідальності за завдану екологічну шкоду.

Проблематика міжнародно-правового захисту довкілля та криміналізації екологічних правопорушень перебуває у центрі уваги як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Так, окремі аспекти «екоциду» досліджено у працях провідних вітчизняних вчених: Г.І. Балюк, А.П. Гетьман, В.М. Єрмоленко, Ю.А. Краснової, М.В. Шульги та ін.. У науковій літературі значна увага приділяється питанням формування міжнародних механізмів екологічної безпеки, розвитку кримінально-правових інструментів охорони довкілля, а також проблемам правового визначення екоциду як міжнародного злочину. Окремі аспекти міжнародно-правової відповідальності за шкоду довкіллю в умовах збройних конфліктів розгадуються у працях дослідників міжнародного кримінального та екологічного права. Водночас сучасні виклики, пов'язані з масштабною шкодою навколишньому природному середовищу внаслідок збройної агресії проти України, зумовлюють необхідність подальшого дослідження міжнародно-правових механізмів притягнення до відповідальності за екологічні злочини.

Метою дослідження є аналіз міжнародно-правових механізмів притягнення до відповідальності за екологічні злочини, а також дослідження проблем правового визначення «екоциду» та можливостей застосування міжнародно-правових інструментів для притягнення винних осіб до відповідальності за завдану шкоду довкіллю в умовах збройної агресії.

Стан опрацювання проблематики. У статті досліджуються міжнародно-правові аспекти захисту довкілля та притягнення до відповідальності за екологічні злочини, зокрема питання криміналізації «екоциду» і застосування міжнародно-правових інструментів для відповідальності держав та фізичних осіб. Водночас недостатньо опрацьованим залишається питання ефективного впровадження міжнародно-правових механізмів у контексті сучасних глобальних екологічних викликів і збройних конфліктів у контексті сучасних глобальних екологічних викликів і збройних конфліктів, що зумовлює необхідність подальшого комплексного дослідження.

Виклад основного матеріалу. Екологічні злочини становлять одну з найбільш небезпечних форм посягання на навколишнє природне середовище, оскільки їх наслідки можуть мати довготривалий, а інколи й незворотний характер. У сучасних умовах глобалізації та інтенсивного викори-

стання природних ресурсів проблема запобігання екологічним правопорушенням та притягнення винних осіб до відповідальності набуває особливої актуальності на міжнародному рівні.

У міжнародному праві поняття екологічних злочинів не має єдиного універсального визначення. Водночас Програма Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища називає ці злочини незаконною діяльністю, яка завдає шкоди оточуючому середовищу та спрямована на отримання вигоди окремими особами, групами чи компаніями від експлуатації, пошкодження, торгівлі чи крадіжки природних ресурсів, включаючи, але не обмежуючись серйозними злочинами та транснаціональною організованою злочинністю [1]. Комісія Європейського Союзу під екологічними злочинами розуміє екологічні правопорушення, які охоплюються або можуть охоплюватися кримінальним правом, вони є порушеннями зобов'язань, спрямованих на захист навколишнього середовища, і можуть також включати так звані пов'язані порушення, такі як екологічні порушення, які забезпечуються засобами, відмінними від кримінального права, або неекологічні порушення, такі як шахрайство, які пов'язані з екологічними порушеннями [2].

Отже, можна дійти висновку, що під екологічними злочинами слід розуміти суспільно небезпечні діяння, що порушують встановлений міжнародними нормами порядок охорони навколишнього природного середовища та спричиняють або можуть спричинити значну шкоду природним екосистемам, здоров'ю людини або біорізноманіттю. Особливістю екологічних злочинів є їх транснаціональний характер. Забруднення атмосферного повітря, водних ресурсів, незаконне поводження з небезпечними відходами, незаконна торгівля рідкісними видами флори та фауни, а також інші екологічно небезпечні дії можуть мати наслідки, що виходять за межі однієї держави. Саме тому питання їх попередження та відповідальності за такі діяння дедалі частіше розглядають у площині міжнародного права.

У міжнародно-правовій доктрині окрему увагу приділяють питанню можливості визнання найбільш тяжких форм екологічних правопорушень міжнародними злочинами [3]. Зокрема, у наукових колах активно обговорюється концепція «екоциду» як особливо тяжкого злочину проти довкілля, що може становити загрозу для існування екосистем та людства загалом. Питання включення «екоциду» до переліку міжнародних злочинів, поряд із геноцидом, злочинами проти людяності та воєнними злочинами, нині активно обговорюється у міжнародно-правовій спільноті [4].

Поняття «екоциду» запропонував американський ботанік Артур В. Галстон, який досліджував хімічний гербіцид, що застосовували американські війська під час війни у В'єтнамі з метою відслідкування Фронту національного визволення в лісах та полях цієї держави. Вчений у 1969 році в Конгресі США повідомив про наявність оброблення хімікатами чотирьох мільйонів акрів, у 1970 році науковець у Вашингтоні подав «Прохання про заборону екоциду» [5, с. 1].

Відповідно ідея міжнародно-правового закріплення відповідальності за «екоцид» виникла у зв'язку з масштабними екологічними наслідками воєнних дій та інтенсивного промислового розвитку. У науковій літературі зазначається, що такі дії можуть мати довготривалі або навіть незворотні наслідки для довкілля, що виходять за межі території однієї держави та впливають на глобальну екологічну безпеку [6, с. 29-33].

У 1980-х роках Комісія з міжнародного права ООН відзначила другий етап можливого включення екологічних злочинів у проєкт Кодексу злочинів проти миру та безпеки людства [7, с. 54]. Цей документ, який згодом став Римським Статутом Міжнародного кримінального суду (Римський статут МКС), був прийнятий у 1998 році та набув чинності 1 липня 2002 року [8].

Важливий етап розвитку концепції «екоциду» пов'язаний із діяльністю міжнародної ініціативи Stop Ecocide International, яка у 2021 році ініціювала розроблення належною групою експертів-юристів проєкту визначення цього злочину. Запропоноване визначення передбачає, що «екоцид» – це незаконні або свавільні дії, вчинені з усвідомленням високої ймовірності спричинення серйозної, широкомасштабної або довготривалої шкоди довкіллю. Передбачається, що таке визначення може бути використане для внесення змін до Римського статуту Міжнародного кримінального суду [9].

На сьогодні юрисдикція Міжнародного кримінального суду поширюється на такі міжнародні злочини, як геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини та злочини агресії. Проте масштабні екологічні правопорушення у мирний час не охоплюються безпосередньо зазначеними категоріями, що створює певну прогалину у системі міжнародно-правової відповідальності [8].

Особливої актуальності питання міжнародно-правового визначення «екоциду» набуває у контексті сучасних збройних конфліктів, під час яких завдається значної шкоди навколишньому природному середовищу. Масштабні руйнування природних екосистем, забруднення водних ресурсів, ґрунтів та атмосферного повітря можуть мати довгострокові наслідки для екологічної безпеки цілих регіонів. У зв'язку з цим у міжнародній правовій доктрині дедалі частіше висловлюється думка про необхідність посилення міжнародних механізмів відповідальності за подібні дії.

Таки чином, концепція «екоциду» розглядається як один із перспективних напрямів розвитку міжнародного кримінального права та міжнародного екологічного права. Її нормативне закріплення на міжнародному рівні може сприяти формуванню ефективніших механізмів притягнення до відповідальності осіб, винних у масштабному знищенні довкілля, а також посиленню глобальної системи його захисту [10]. Міжнародно-правові механізми притягнення до відповідальності за екологічні злочини формуються на основі норм міжнародного кримінального, міжнародного екологічного та міжнародного гуманітарного права. Їх метою є забезпечення належного рівня захисту навколишнього природного середовища, а також встановлення юридичної відповідальності держав, юридичних та фізичних осіб за завдання значної шкоди довкіллю [11, с. 322-326].

Одним із важливих елементів міжнародно-правового механізму є міжнародно-правова відповідальність держав за порушення зобов'язань у сфері охорони довкілля. Відповідно до загальних принципів міжнародного права держава несе відповідальність за дії або бездіяльність, що призводять до порушення міжнародних зобов'язань та спричиняють шкоду навколишньому природному середовищу інших держав або територій поза межами національної юрисдикції. У таких випадках можуть застосовуватися механізми міжнародно-правового врегулювання спорів, зокрема через діяльність Міжнародного суду Організації Об'єднаних Націй [12].

Іншим важливим напрямом є індивідуальна кримінальна відповідальність фізичних осіб за вчинення найбільш тяжких екологічних правопорушень. У сучасному міжнародному праві такі механізми реалізуються, зокрема, у межах юрисдикції Міжнародного кримінального суду, створеного на підставі Римського статуту Міжнародного кримінального суду. Хоча окремий склад злочину «екоцид» у цьому документі поки що не передбачений, окремі форми серйозного заподіяння шкоди довкіллю можуть кваліфікуватися як воєнні злочини у випадку їх вчинення під час збройних конфліктів [8].

Важливу роль у забезпеченні відповідальності за екологічні правопорушення відіграють також міжнародні договори у сфері охорони довкілля, які встановлюють зобов'язання держав щодо запобігання забрудненню навколишнього середовища, збереження біорізноманіття та раціонального використання природних ресурсів. Хоча більшість таких договорів не передбачає безпосередньо кримінальної відповідальності, вони формують міжнародні стандарти поведінки держав та створюють правову основу для притягнення до відповідальності у випадку порушення відповідних норм [13]. Крім того, дедалі більшого значення набувають міжнародні механізми співробітництва держав, спрямовані на запобігання екологічним злочинам, обмін інформацією, проведення спільних розслідувань та координацію дій правоохоронних органів. Такі механізми сприяють підвищенню ефективності боротьби з транснаціональними екологічними правопорушеннями, які часто виходять за межі юрисдикції однієї держави [14].

Таким чином, міжнародно-правові механізми притягнення до відповідальності за екологічні злочини мають комплексний характер та включають як інституційні, так і нормативні інструменти. Їх подальший розвиток пов'язаний із удосконаленням міжнародного правового регулювання, посилення ролі міжнародних судів інституцій та формування нових відходів до криміналізації найбільш небезпечних посягань на довкілля.

Попри поступовий розвиток міжнародного екологічного права, сучасна система міжнародно-правових механізмів притягнення до відповідальності за екологічні злочини залишається недостатньо ефективною. Однією з ключових проблем є відсутність універсального міжнародно-правового визначення екологічного злочину, що ускладнює формування єдиного підходу до кваліфікації таких діянь та притягнення осіб до відповідальності.

Окремою проблемою є обмеження механізмів міжнародної відповідальності. Зокрема, чинний Римський статут Міжнародного кримінального суду передбачає можливість притягнення до відповідальності лише за окремі діяння, які спричиняють значну шкоду довкіллю у контексті збройних конфліктів. Водночас значна частина екологічно небезпечних дій, що здійснюються у мирний час, не підпадає під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду [8]. Крім того, проблемою залишається складність доведення причинно-наслідкового зв'язку між діями конкретних суб'єктів та масштабною шкодою довкіллю, особливо у випадках транскордонного забруднення або тривалого негативного впливу на екосистеми. Це ускладнює як притягнення до міжнародної відповідальності держав, так і встановлення індивідуальної кримінальної відповідальності посадових осіб.

Водночас у міжнародно-правовій доктрині активно обговорюється питання визнання «екоциду» окремим міжнародним злочином. У разі включення такого складу злочину до системи міжнародного кримінального права та розширення юрисдикції Міжнародного кримінального суду це могло б стати важливим кроком у напрямі посилення міжнародно-правового захисту довкілля [10; 11, с. 322-326]. Перспективним напрямом розвитку також є вдосконалення міжнародного співробітництва держав у сфері запобігання екологічним злочинам, гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами та посилення ролі міжнародних судових інституцій у вирішенні еколо-

гічних спорів. Реалізація таких заходів сприятиме підвищенню ефективності міжнародно-правових механізмів притягнення до відповідальності за порушення норм охорони довкілля та забезпечення належного рівня екологічної безпеки.

Одним із перспективних напрямів розвитку міжнародно-правового захисту довкілля є криміналізація «екоциду» на міжнародному рівні. Як, вже зазначалось, на сьогодні міжнародне кримінальне право не містить окремої норми, як б прямо передбачала відповідальність за масштабне знищення природного середовища. Чинний Римський статут Міжнародного кримінального суду лише частково охоплює екологічні правопорушення, зокрема у контексті воєнних злочинів, що значно обмежує можливості притягнення винних до міжнародної кримінальної відповідальності.

З огляду на це доцільним є включення до Римського статуту МКС окремої норми, як б передбачала кримінальну відповідальність за «екоцид» як міжнародний злочин. При розробці такої норми ми використовували досвід національного законодавства, зокрема положення ст. 441 Кримінального кодексу України, що встановлює відповідальність за масове знищення флори і фауни, отруєння атмосфери чи водних ресурсів, а також інші дії, здатні спричинити екологічну катастрофу [12].

З урахуванням зазначеного пропонується доповнити Римський статут МКС новою статтею, а саме стаття 8 Екоцид, буде включати такий зміст: частина 1 статті - для цілей цього Статуту екоцид означає умисні дії або бездіяльність, які призводять до широкомасштабного, тривалого або серйозного пошкодження, забруднення чи знищення природного середовища, що створює значну загрозу для екосистем або життя і здоров'я населення; частина 2 - до діянь, що можуть становити екоцид, належать, зокрема: - масове знищення флори або фауни; - забруднення атмосфери, водних ресурсів або ґрунтів у масштабах, що спричиняє тяжкі екологічні наслідки; - використання методів або засобів діяльності, які призводять до довготривалої або незворотної шкоди довкіллю; - інші дії, що спричиняють екологічну катастрофу; частина 3 цієї статті - особи винні у вчиненні екоциду, підлягають кримінальній відповідальності відповідно до Положень цього Статуту, а розгляд таких справ здійснюється Міжнародним кримінальним судом.

Водночас важливою проблемою залишається питання притягнення до відповідальності осіб та держав, які не є учасниками зазначеного Статуту. У цьому контексті доцільним є застосування кількох міжнародно-правових механізмів. По-перше, у випадках вчинення масштабних екологічних злочинів ситуація може бути передана до Міжнародного кримінального суду рішенням Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй, що дозволяє поширити юрисдикцію МКС на держави, які не ратифікували Римський Статут. По-друге, ефективним інструментом може стати застосування принципу універсальної юрисдикції, відповідно до якого держави можуть здійснювати кримінальне переслідування осіб, винних у вчиненні найбільш тяжких таких міжнародних злочинів, незалежно від місця їх вчинення та громадянства правопорушника. По-третє, важливим напрямом є посилення механізмів міжнародної відповідальності держав за шкоду довкіллю, зокрема шляхом розгляду відповідних спорів у Міжнародному суді Організації Об'єднаних Націй.

Запровадження зазначених заходів сприятиме формуванню більш ефективної системи міжнародно-правового захисту довкілля та підвищенню рівня відповідальності за вчинення екологічних злочинів на міжнародному рівні.

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що сучасна система міжнародно-правових механізмів притягнення до відповідальності за екологічні злочини у сфері довкілля залишається недостатньо ефективною та потребує подальшого вдосконалення. Відсутність універсального визначення екологічного злочину та обмеженість Римського Статуту Міжнародного кримінального суду ускладнюють притягнення винних осіб до міжнародної кримінальної відповідальності за масштабне знищення природного середовища. Відповідно, підвищення ефективності міжнародно-правових механізмів відповідальності за екологічні злочини можливе шляхом розширення юрисдикції Міжнародного кримінального суду, застосування принципу універсальної юрисдикції, а також посилення міжнародного співробітництва держав у сфері захисту довкілля.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. The rise of environmental crime: A growing threat to natural resources, peace, development and security. URL: <https://wedocs.unep.org/items/f1e192f5-8879-4e06-9d13-92d44392ebb6> (дата звернення: 13.03.2026).
2. Environmental crime affecting EU financial interests, the economic recovery and EU's Green Deal objectives. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2022/737869/IPOL_STU\(2022\)737869\(SUM01\)_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2022/737869/IPOL_STU(2022)737869(SUM01)_EN.pdf) (дата звернення: 13.03.2026).
3. Казак Р. Конференція ООН у Стокгольмі 1972 р.: значення для України та світу. *Law. State. Technology*. 2022. № 1. С. 4-7. URL: <https://journals.politehnica.dp.ua/index.php/Ist/article/view/97/81> (дата звернення: 1.03.2026).

4. Шацька З.Я. Розвиток підприємницьких структур агропромислового сектору в умовах військового екоциду. *Ефективна економіка*. 2023. № 7. С. 4. URL: <https://nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/1872> (дата звернення: 1.03.2026).
5. Генеза екоциду: на межі між війнами, науковим доробком та політичними іграми. Частина 1. *Екологія. Право. Людина*. URL: <https://epl.org.ua/wp-content/uploads/2023/05/GENEZA-EKOTSYDU1205.pdf> (дата звернення: 1.03.2026).
6. Golovko, L. (2024). International Legal Aspects of the Assessment of Environmental Damage Caused by Military Actions. *Bratislava Law Review*, 8(1), 99-110. <https://doi.org/10.46282/blr.2024.8.1.828> URL: <https://blr.flaw.uniba.sk/index.php/BLR/article/view/828> (дата звернення 1.03.2026).
7. Зелінська Н.А. Міжнародно-правова концепція міжнародного злочину: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.11 / Ін-т законодавства Верхов. Ради України. Київ, 2007. С. 389.
8. Римський статут Міжнародного кримінального суду. Ратифіковано із заявами Законом № 3909-IX від 21.08.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 1.03.2026).
9. June 2021: historic moment as Independent Expert Panel launches definition of ecocide. Commentary and core text. URL: <https://www.stopecocide.earth/legal-definition> (дата звернення: 1.03.2026).
10. Оберенко О. Екоцид та злочини проти довкілля – що ми можемо робити з цим зараз? Підсумки екодискусії. 30.06.2023 / Міжнародний фонд відродження. URL: <https://www.irf.ua/ekologichna-incipiatyva-fondu-provela-ekodyskusiyu-prysvyachenu-temi-ekocydu/> (дата звернення: 1.03.2026).
11. Глушко А.Д., Зазека А.Б., Сиротенко Я.В. Екоцид як злочин проти навколишнього природного середовища. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 322-326. URL: https://www.lsej.org.ua/5_2022/74.pdf.
12. Юсупов В.А., Ченшова Н.В. Міжнародний досвід судового захисту екологічних прав громадян: сучасний стан. Аграрне право, земельне та екологічне право. *Часопис Київського університету права*. 2021/2. URL: <file:///C:/Users/Dell/Downloads/762-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-1428-1-10-20230129.pdf> (дата звернення: 1.03.2026).
13. Перелік міжнародних угод у сфері охорони навколишнього природного середовища, стороною яких є Україна, та стан їх виконання. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів. URL: <https://data.gov.ua/dataset/14e88505-7761-4565-ab3b-d60ecea0b34> (дата звернення: 1.03.2026).
14. Спектор О.М. Міжнародний договір як регулятор відносин у сфері природних ресурсів. Міжнародне право. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Вип. 4, том 2, 2018. С. 40-50. URL: https://www.nvppp.in.ua/vip/2018/4/tom_2/40.pdf (дата звернення: 1.03.2026).
15. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 1.03.2026).

Дата першого надходження рукопису до видання: 1.03.2026

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 20.03.2026

Дата публікації: 3.04.2026